

דף הנחיות מסע אל תוך עצמך פרק 02 מי אנחנו בעצם?



מה לומדים היום?

במסגרת סדרת 'מסע אל תוך עצמך' נגננו מנטל בסופית של זהות, נהר ויעוד. בשיעור היום נצלול יחד לאחת הסוגיות המשמעותיות ביותר: החינוך. כיצד מזהים פוטנציאל? מה תפקידו של מורה? מי יתנן אותנו? לימוד מהנה ומועיל!

מה במערך?

במסגרת סדרת 'מסע אל תוך עצמך' נגענו מעט בסוגיות של זהות, גורל וייעוד.

בשיעור היום נצלול יחד לאחת הסוגיות המשמעותיות ביותר: החינוך. כיצד מזהים פוטנציאל? מה תפקידו של מורה? מי יתנן אותנו?

במהלך השיעור ניגע בנקודות חינוך משמעותיות שילוו אותנו גם בהתנהלות עם ילדינו ועם אלה שאנו מופקדים על חינוכם, אבל גם, בראש ובראשונה, בהתנהלות שלנו עם עצמנו.

לימוד מהנה ומועיל!



שקף מספר 2

את השקף הראשון נפתח, כדרכנו, בשאלות לדיון ומחשבה.

מהו 'חינוך'?

מה תפקידו של מחנך?

עד מתי אפשר להתחנך?



שקף מספר 3

אחד ממשפטי היסוד של החינוך היהודי נאמרו על ידי שלמה המלך ומופיעים בספר משלי: חֲנֹךְ לְנֶעֶר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר מִמֶּנָּה (משלי, כב, ו). בפסוק זה מופיעים מסרים שונים ודרכו של שלמה היוותה בסיס לתובנות ולמאמרי הדרכה חינוכית שונים. בשקף זה ננתח יחד את הפסוק ונסה להבין מהי הדרך המוצעת.

מה פירוש המילה 'חינוך'?

מיהו 'נער'?

מהי 'דרכו'?

כיצד מחנכים על פי דרך?

לא יסור 'ממנה' זה לשון נקבה. למה הכוונה?

כדאי ומומלץ להרחיב: מהי הדרך שלך?

האם היתה דמות משמעותית שחינכה אותך על פי הדרך שלך?



שקף מספר 4

המלבי"ם (רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל וייזר - י"ט באדר תקס"ט, 7 במרץ 1809 - א' בתשרי תר"מ, 18 בספטמבר 1879) למד מפסוק זה שתי הדרכות מרכזיות:

"חנך לנער על פי דרכו", מצוה ב' דברים: א) "שיתחנכו את הנער", והוא שירגילנו מנעוריו אל השלמות, אם בידעות, אם במעשים ובמדות, כי ההרגל שירגל בנעוריו, יעשו בו חקוי עצום ורשם שמור בנפש לא יסור גם לעת זקנה, לא כן החנוך שיתחנך בגדלותו אין החקוי קבוע בנפש, וימוש ממנו לעת זקנתו.

המלבי"ם נוגע כאן בשאלה חשובה. עד כמה עלינו להיות מעורבים בגידולו של הנער? האם עלינו להניח לו לצמוח ולגדול באופן עצמאי ולקוות שמתוך הכרות עם העולם הרחב הוא ילמד על הדרך הנכונה והתועלתית?

מה דעתכם?

ב) מצוה שיהיה "החנוך ע"פ דרכו" כי כל אדם מסגל מטבעו לענין אחר, בין בידעות יש שמוחם חד, ויש ששכלם ישר בלתי מחדד, וצריך ללמדם כפי ההכנה שנמצא בו, ובין במעשים, יש שמוכן לאמנות מיוחדת, ולמדה מיוחדת, ויקבל אותה בקל.

וזוהי כפי הנער לפי התשוקה, ולפי מה שמשתדל בעצמו באיזה דבר מיוחד, צריך לחנכו לפי דרכו ולפי הרגשות שיש בו אל מה שהוא מוכן אליה, שאז "לא יסור ממנה גם כי יזקין", לא כן אם יחנכהו אל מה שהוא זולת טבעו (מלבי"ם).

כאן פותח המלבי"ם נושא נוסף ומשמעותי. לכל אחד מאיתנו יש תכונות שונות, כישורים ורצונות שונים. כיצד מזהים את ה'דרך'? איך אדע במה אני טוב?

להרחבה:

"האדם נברא בתור שליח..."

את העובדה שמישהו חי בזמן מסוים, בתקופה מיוחדת, ובמקום מוגדר, ולא נולד בתקופה אחרת ובנסיבות אחרות, נוכל להבין אך ורק אם נקבל את עצם הרעיון בדבר שליחותו של האדם.

ההשגחה יודעת היכן וכיצד, יכול הפרט-היחיד, על חסרונותיו וכוחות הנפש האצורים בו, לקיים את שליחותו. באילו נסיבות ותנאים ובאיזו חברה יהא זה בכוחו של האדם למלא את שליחותו.

בורא העולם פועל בהתאם להלכה, כי לא יתכן למנות שליח כדי לבצע תפקיד שהוא למעלה מכוחותיו של השליח. זוהי שליחות, שאי אפשר לקיימה והיא

תוך הקבלה והשוואה למקומות אחרים בהם נעשה שימוש במילה זו.

כי את תבת 'חנוך' מִפְרֵשׁ רש"י ז"ל (בדברים כ, ה) על הפסוק: "בְּנֵה בַיִת וְלֹא חֲנֹכוּ" – 'חנוך' לְשׁוֹן הַתְּחִלָּה, עַד כֵּאן לְשׁוֹנוֹ...

האם כל 'התחלה נקראת חינוך'?

וכשוט שלא על כל התחלה יאמר לשון חנוך. אבל בפִּרְשֵׁת לך (בראשית יד, יד) מִפְרֵשׁ רש"י לנו יותר וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "חֲנִיכְיוֹ" וכו' – שְׁחַנְכוּ לְמַצּוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן הַתְּחִלָּת כְּנִיסַת הָאָדָם או כְּלִי לְאִמְנוֹת שֶׁהוּא עֲתִיד לַעֲמֵד בָּהּ, וְכֵן "חֲנוּךְ לְנֶעֶר", "חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ", "חֲנֻכַּת הַבַּיִת" עַד כֵּאן לְשׁוֹנוֹ.

אבל אף על האמן המתחיל במלאכה לא יאמרו לשון חנוך על התחלתו אם כבר יכול הוא את אִמְנוֹתוֹ, גַּם עַל הַבַּיִת כְּשֶׁמִּתְחִילִים לְבְנוֹתוֹ לֹא יפול הלשון חנוך הבית, רק על מי שְׁבָא לְלַמֵּד עֲצָמוֹ אוֹמְנוֹת וְעַל תְּשֻׁמִישׁ הַבַּיִת שְׁכָבֵר נִבְנֶה נוֹכַל לְשׁוֹן חֲנוּךְ...עַל הַהִכְשָׁרָה אֲשֶׁר נִמְצָאָה בְּכַח בְּקֶרֶב הָאָדָם לְמַלְאכָה זו או זו, וְעַל הַכְּשָׁרַת הַבַּיִת וְהַכְּלִי לְתִשְׁמִישׁ זֶה או זֶה, נוֹכַל לְשׁוֹן חֲנוּךְ.

על פי דבריו, מה פירושה של המילה 'חינוך' בהקשר של חינוך הבנים?

וכשנאמרה תבה זו על חנוך הבנים, אז הכוונה היא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו במדה קטנה או בכח או בהעלם לבד ולגלותה (חובת התלמידים, הקדמה).



מהו הניצוץ?
אבל שלמה המלך לא את המלחמה בלבד הורענו שמעליו הכיבא יל בני זמנו לא ישר מקנה רק גם את האמן והממציא אין רבא אלא כפי כל המצויים חסד דוסי עד פי דרש"י, נחז הוא בעקרה.
כי המצאה והפירוש בלבד אינו ענין לנו כי על הבה והחלמה דדעה את מבינים והחלמה אי ענין רק לצאת עשה קי או כל דור יל גם אינו מרעש חוב במצוא ולמציא בלבד המצוי והמצוי כפי עצמו, אבל הוא לצאת ולרבה המצויים בני יל

שקף מספר 7

אבל שלמה המלך לא את תכלית החנוך בלבד הודיענו, שתכליתו להביאו אל גם כי יזקין לא יסור ממנה, רק גם את האופן והאמצעי איך לבא אליו באר לנו במלים "חנוך לנער על פי דרכו", שָׁזָה הוּא הָעֵקֶר.

מה ההבדל בין 'חינוך' לבין 'הרגל'?

כי המצוה והמרגיל בלבד, אינו צריך לתן לב אל הבו והתלמיה, לדעת את טבעם ושכלם וכו', עליו רק לצוות עשה כך או כך ודי לו, גם אינו מרגיש חוב בעצמו לטפל בכל תלמיד ותלמיד בכני עצמו, יוכל הוא לצוות להרבה תלמידים בני גיל אחד צווי אחד, עשו כך או כך, כי לא בתלמיד או בבו, רק בו, במצוה בלבד הדבר תלוי, הוא יצוה וזהו הוא הכל.

אבל המחנוך שרוצה לגלות את נשמת התלמיד הטמונה והגנוזה בו... **מְכַרַח הוּא לְהַרְפִּין אֶת עֲצָמוֹ אֶל הַתְּלָמִיד הַמִּתְחַנֵּךְ עַל יָדוֹ**, וְלַחֲדָר אֶל תוֹךְ קִטְנוֹתוֹ וּנְמִיכוֹתוֹ, עַד אֲשֶׁר יִגִּיעַ אֶל נִיצוּץ נִשְׁמָתוֹ הַגְּנוּזָה אִף נִעְלָמָה וְלְהוֹצִיאָהּ, וְלְהַצְמִיחָהּ וְלַגְדְּלָהּ (חובת התלמידים, המשך).



שקף מספר 8

בשלב הזה פונה הרב שפירא לעסוק בנושא מטריד במיוחד: תכונות שליליות. האם יש דבר כזה? הרב שפירא סבור שלא. לדעתו – המבוססת על מסורת אורכה של חכמי ישראל – התכונות כולן משמשות כ"כלי" אותו אנו יכולים לנתב ולייעל.

אין מדה וטבע רע בהחלט בילד ישראל – הורנו קדושי ישראל הבעל שם טוב ותלמידיו אחריו צ"ל, רק שצריכים לדעת אין לשמש בהם ולגדלם.

כיצד מידה כמו עקשנות או כעס יכולה להיות טובה?

למשל אם יש לפניו תלמיד במדת עקשנות שהיא רעה, וסובל המלמד ממנו הרבה, יתבונן והיה כאשר יתגדל ויקבל על תורה ועבודת ד', כמה תהיה כל עבודתו בעקשנות ובמסירות נפש, לא קל ולא הפכפך! יהיה...

ואם יראה תלמיד במדת הכעס, הן אמת שבאופן זה שהנער משמש עתה במדת כעסו רעה היא עד מאד, אבל האם בשביל זה יכולים להחליט עליו לאמר שרש פרה ראש ולענה בו נמוך וגרוע הוא בטבעו?

והאם יכולים לשער מראש את גדל התועלת אשר יכול המנהל והמחנך להוציא מן רעת כעס הכעסו, כאשר יחדר אל קרבו ויקרבהו וילהיב את לבו ונכשוו שיהיו מסורים לד'. לאש של מעלה יתהפך כעסו, כל מעשה עבודה אשר יעשה כגחלי אש יתלהבו, וכל דבוריו אשר ידבר לד' בתורה ובתפלה בקול חוצב להבות אש ירעם (חובת התלמידים, המשך).

כדאי שנפנה מבט ישיר לאתגר שמציב בפנינו בעל 'חובת התלמידים':

כיצד נוכל למנף לטובה תכונות שליליות?

האם יש לך דוגמה לאופן בו תכונה שנדמית שלילית הפכה לסיפור של הצלחה?



שקף מספר 9

הרב שלמה וולבה (כ"ד בסיון תרע"ד, 1914 - ט"ז בניסן תשס"ה, 25 באפריל 2005) חיבר ספר בשם 'זריעה ובנין בחינוך'. בראשיתו הוא כותב במילים קצרות את יסוד משנתו החינוכית:

אם נתנים לילד לצמח ולגדול מבלי לבנות אותו - יוצא פרא אדם
 אם בונים את הילד מבלי להתייחס לכח הצמיחה שלו - עושים ממנו רובוט
 הצרוף של שני הדברים יחד, של כח הצמיחה ומעשה הבנין - זהו החינוך (הרב שלמה וולבה, זריעה ובנין בחינוך).

וכך הוא מוסיף ומבאר: ילד הוא יצור חי, הוא גדל. כמו שהוא גדל בגופו כך הוא גדל גם בנפשו וברוחניותו. גידול של ילד צריך טיפוח כמו גידול של עץ או של תבואה, דגש מיוחד צריך לשים כאשר מדובר בתהליך של זריעה. אם רוצים שייצמח משהו מסויים צריך לדייק ולזרוע בדיוק את הדבר שאותו רוצים ואחר כך הזרע יצמח מעצמו בתהליך הטבעי. מצד שני, יש בניין. צריכים לבנות אדם. אי אפשר לסמוך על הצמיחה העצמית לבדה.

אם אני בונה ילד ומקנה לו מעלות ואיני מתייחס לכוח הצמיחה שלו אזי כוח הצמיחה הולך ומתנוון והילד נהיה רובוט. מסתמא הוא עושה מה שאמרו לו אבל אין בו חיות פנימית. כשהילד הזה יגדל גם אז יעשה מה שצריך, אבל יוזמה עצמית לא תהיה לו מפני שיוזמה עצמית לא תהיה לו מפני שיוזמה עצמית באה מכוח הצמיחה וכוח הצמיחה כבר מזמן התנוון ונרקב, נשאר אדם-רובוט.

חושבים על זה:
 מהו מעשה ה'בנין'?
 כיצד ניתן לבנות תוך שימת לב לאישיות ולכח הצמיחה?



שקף מספר 10

עד עתה התמקדנו ב'חינוך' כפי שהוא מתפרש כלפי חוץ. איך נוכל לחנך את ילדינו ותלמידינו? בשקפים הבאים ננסה למקד את המבט פנימה, אל עצמנו. האם יש לנו אפשרות לחנך את עצמנו? בחומש דברים מופיע הפסוק המלמד על החובה להעמיד רשות שופטת ורשות מבצעת בכל עיר ועיר. שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך (דברים טז, יח). הפסוק כפשוטו מתייחס למערכת שיפוטית רגילה, כזו הפוסקת על פי החוק ואת פסקי דינה אוכפים השוטרים: **שופטים ושוטרים** - שופטים דיינין הפוסקים את הדין. **ושוטרים** - הרודין את העם אחר מצותו שממין ואפסותן במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט. **בכל שעריך** - בכל עיר ועיר.



שקף מספר 11

לצד ה'פשט', חכמי ישראל ראו בפסוק זה גם קריאה אישית לכל אחד ואחת מאיתנו. שעריך הם כל אברי הגוף, שהם העיניים ואזניים פה ידים ורגליים, וצריך לתת עליהם שופטים ושוטרים (שפתי כהן על התורה) מי הם ה'שוטרים' וה'שופטים' שניתן להעמיד על פתחי שערינו?



שקף מספר 12

... שערי הנפש הפנימיים הם מידותיו של האדם ותכונות נפשו ורצונותיו, שהם השערים למעשיו בפועל, שכל מעשה שאדם עושה יש פתח שמביאו לכך, ואלה תכונות נפשו...

... ועבודה זו היא עבודה תמידית המוטלת על יהודי בכל המצבים שהוא נמצא, שנאמר 'שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שעריך', בכל שעריך, היכן שאתה נמצא, בכל מצבי הנפש שלך, הן כאשר הלב פתוח והן כאשר הלב סגור, תמיד תעסוק בעבודת המידות... (נתיבות שלום, פרשת שופטים).

דבריו של רבי שלום נח ברזובסקי, האדמו"ר מסלונים (י"ד באב תרע"א, 8 באוגוסט 1911 - ז' באב תש"ס, 8 באוגוסט 2000), כפי שהם מופיעים בספרו נתיבות שלום, חותמים את שיעורנו על פי מה שלמדנו במהלך המפגש. לכל אחד ואחת יש תכונות מיוחדות, רצונות, חשקים ומאויים. כיצד אנו יכולים לנתב את הכוחות הללו לטוב? מהי הדרך שלנו להכיר טוב יותר את מי שאנחנו ולהשתמש בכוחות ובכלים היחודיים שלנו כדי להתקדם ולהתעלות?



שקף מספר 13

נשוב להתחלה...

מהו 'חינוך'?

מה תפקידו של מחנך?

עד מתי אפשר להתחנך?

וגם...

איך אוכל להביא את נקודות החוזקה שלי לידי ביטוי?

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"



© כל הזכויות שמורות ל'אחים לנפש'